

**R. Patris, Francisci Svarez, E Societate Iesv,
Metaphysicarvm Disputationvm, In Qvibvs Et Vniversa
Natvralis Theologia Ordinate Traditvr, Et Qvæstiones Ad
omnes duodecim Aristotelis Libros ...**

Suárez, Francisco

Mogvntiæ ; [Coloniæ Agrippinæ], 1630

Disput. XXIV. De vltima finali causa, seu vltimo fine.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94135](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94135)

XIII.
Bruta nihil
sine cogno-
scere, aut vi-
saliter appe-
tere, abjur-
dum.

XIV.
Bruta ratio-
nem finis
formaliter
non norunt.

Leges D. Th.
1 p. q. 78 ar.
4 & q. 87.
ar. 1 ad 3. &
2. 2 q. 72. a.
1 ad 3.

XV.
Bruta quia
finem causa-
litatem par-
ticipant.

Alij verò, vt hoc vitarent incommo-
dum in alium
extremum errorem inciderunt, negantes bruta quic-
quam verè cognoscere aut appetere appetitu elicitò,
sed solum naturali pondere ferri, vt lapidem, aut ex-
trinsecus mota & attracta, sicut ferrum trahitur à ma-
gnete. Verum hoc æque absurdum est, & contra eui-
dentem experientiam, imò & contra diuinam Scri-
pturam. Veruntamen contra hos duos errores in sci-
entia de anima agendum est latius.

Quod ergo ad præsens attinet, dicendum est bru-
ta nò cognoscere formaliter rationem finis aut me-
diij, quia non possunt vnum cum alio conferre: vnde
nec in ipso fine cognoscunt propriam rationem con-
uenientiæ propter quam est per se amabilis, imò nec
discernunt inter obiectum, quatenus est conueniens
per se, vel propter aliud, quia hoc totum magnam
discretionem rationis requirit. Aliquo tamen modo
cognoscunt & apprehendunt rem aliquam, aut mo-
tionem vt sibi conuenientem: & naturali instinctu iu-
dicant sibi esse appetendum, prosequendum, vel fu-
giendum tale obiectum. Qui naturalis instinctus ni-
hil aliud est, quam quidam actus phantasie seu æti-
mativæ, necessitate naturali ab illa profluens posito
phantasmate talis rei: quo actu practicè (vt humano
modo loquar) iudicat brutum hoc esse sibi vitandum,
vel prosequendum aut appetendum, quamvis non
valeat rationem conuenientiæ vel disconuenientiæ
discernere. Hoc autem naturali iudicio posito, ap-
petitus etiam naturaliter illud sequitur.

Ex quo fit primò, vt causalitas finis aliquo modo
participetur à brutis, vt argumentum factum con-
vincit, quia illa appetitio elicitæ sine dubio causatur
ex Metaphorica motione obiectiva boni conuenien-
tis, quæ non potest ad aliud genus causalitatis reuo-
cari. Nihilominus tamen addendum est illam cau-
salitatem adeo esse imperfectam in eo genere, vt sit
quasi materialis motio finis potius quam formalis,
vt significavit D. Thomas. 1. 2. q. 1. art. 2. & q. 6. art. 2.
Et ratio est, quia non cognoscunt formalem rationem
conuenientiæ vel utilitatis: ergo non ita mouentur,
vt possint ordinare vnum in aliud, nec etiam aliquid
formaliter appetere vt propter se amabile: ergo non
tendunt formaliter in finem vt finem, nec in medi-
um vt medium, neq; in finem propter se, & in medi-
um propter finem, sed quantum est ex suo modo o-
perandi, æque tendunt in vtrumque, & ideo meritò
dicuntur materialiter potius, quam formaliter pro-
pter finem operari. Quapropter quantum ad for-
malem relationem in finem ita existimandum est de
actionibus brutorum, sicut aliorum agentium na-
turalium. Idemque iudicium est de appetitu sensiti-
uo hominis, si per se solum consideretur, & non vt
subest motioni voluntatis vel rationis, de quo a-
liàs.

DISPUTATIO XXIV.

De vltima finali causa, seu vltimo fine.

Qua sit hic
ratio agendi
de vltima
causa d. spu-
sationis.

Vanquam disputatio de vltimo fine
propria sit Philosophorum moralium,
tamen non potest Metaphysica, quæ
suprema sapientia naturalis est, illam
omnino prætermittere; quia sicut in
alijs generibus causarum primas causas contempla-
tur, quod hæcenus præstitimus, ita & in hoc. Vnde
& Arist. 2. Metaph. c. 2. hanc rem attigit, dum proba-
uit non dari processum in infinitum in finibus, & 12.
Metaph. primo motori attribuere videtur rationem
finis vltimi. Itaq; moralis Philosophus de fine vltimi
disputat in ordine ad morem hominum, & ad media
quibus comparandus est: Metaphysici verò est age-
re de vltimo fine, quatenus primam rationem cau-
sandi in hoc genere obtinet, & quatenus ab eo pen-

det omnis causalitas aliorum finium: & consequen-
ter quatenus ab eo pendet omnia entia quæ per cau-
salitatem esse participant: ac denique quatenus esse
finem vltimum, attributum est primi entis. Duo igitur
breuiter de hoc fine vltimo explicabimus. Pri-
mum an sit, simulq; an vnus sit, & quis sit. Deinde
quem influxum habeat in hac ratione causandi.

SECTIO I.

An possit sufficienter probari ratione naturali, da-
ri aliquem vltimum finem, & non dari
processum in infinitum in causis
finalibus.

Vobis modis, vt in superioribus dixi-
mus, potest intelligi aliquem finem ef-
se vltimum, scilicet vel secundum quid
tantum, seu in aliqua serie mediocum
seu respectu alicuius intentionis, & e-
lectionum quæ ab ea procedunt, vel simpliciter, &
respectu rerum omnium, quæ in finem ordinari pos-
sunt: hic præcipue agimus de fine vltimo hoc poste-
riori modo, quia in eo sita est præcipua huius reij di-
ficultas: tamen vt à clarioribus procedamus, præmi-
temus aliqua de priori modo finis vltimi.

Resolutio de fine vltimo tantum secundum
quid.

Dico ergo primo: In omni serie seu intentione, &
actione propter finem necessario dandus est a-
liquis finis vltimus vel negatiue, id est, qui ad alium
finem in illa serie seu ex vi illius intentionis non or-
dinatur, vel etiam positiue secundum quid seu in il-
la serie, quia nimirum omnia, quæ ad illam pertinet,
ad talem finem referuntur, & ibi sistant. Atq; in hoc
sensu impossibile est dari processum in infinitum in
his finibus. Hanc conclusionem præcipue intendit
Aristoteles lib. 2. Metaph. & ex vltima parte neces-
sario inferuntur reliquæ. Nam si procedendo ab ele-
ctione primi mediij versus finem non proceditur in
infinitum, sistendum necessario est in aliquo, ultra
quem non tendat intentio: ille ergo erit finis vlti-
mus in illa serie: & negatiue, quia talis finis ad alium
non ordinatur, aliàs in eo non sisteretur: & positiue,
quia in illum referuntur omnia, quæ ad illam seriem
pertinent, cum omnia propter illu appetantur: nam
si quid non propter illum appeteretur, non pertine-
ret ad illam seriem, sed quali per accidens adiunge-
retur. Vt v. g. respectu medici, & in serie curationis
sanitas hominis est finis vltimus negatiue, quia illa
est per se intentæ, & ultra illam non progreditur in-
tentio medici, ideoque illa consecuta cessat actio: est
etiam finis vltimus positiue, quia ad illam referuntur
omnia quæ sunt illius artis, vt instrumenta ad medi-
camenta conficienda, medicamenta ad tèperandum
vel euacuandum humorem, & hoc tandem ad ipsam
sanitatem. Quod si aliquis fortasse medicamentum
etiam sumat, vel propter delectationem, vel propter
nutrimentum, iam ille finis non pertinet ad seriem
curationis, sed ad aliam intentionem per accidens
cum alia coniunctam.

Supere est vt vltimam partem conclusionis probe-
mus, quam late demonstrat Aristoteles citato loco:
facile autem in hunc modum formari potest de-
monstratio. Nam in primis descendendo ab intentione
finis ad electionem vel executionem mediocum,
necesse est vt tandem sistat electio in aliquo medio,
quod sit primum in executione, & vltimum in or-
dine intentionis, quia aliàs nunquam posset actio
inchoari, & ita frustranea esset omnis electio, quia
sem-

semper procederet ab vna electione in aliam, & nunquam perueniretur ad vsum, & ita tolleretur omnis actio. Vnde quantum est evidens experientia, inchoari à nobis inquisitiones finium per media, tã est evidens in progressu finis ad media fisci in vltimo seu primo medio. Rursus, quod ab hoc primo medio versus finem tendendo, non possit in infinitum pcedi, probatur primò, quia impossibile est omnia, quæ in illa serie appetuntur propter aliud appeti: ergo sistendum est in aliquo, quod appetatur propter se: ille ergo erit finis vltimus in illa serie. Nam in illa particula *propter se*, includitur negatio propter aliud, quæ negatio etiam in antecedenti supponitur, dum assumimus, non posse omnia obiecta, seu omnes fines contentos in vna serie, propter aliud appeti, vel in aliud ordinari.

Hoc autem antecedens probatur, nam sumo totam finium & mediorum collectionem (sive enim hæc finita sit, siue infinita, potest tota simul concipi) de illa ergo interrogo, an propter se appetatur, vel propter aliud: non potest dici hoc posterius, alias extra totam collectionem esset aliquid, quod inuoluit contradictionem: ergo dandum est primum: ergo necessarid intra illam collectionem sistendum est in aliquo, quod propter se appetatur. Nam cum incipiendo à primo medio, illud eligatur propter secundum, & secundum propter tertium, & sic deinceps, nisi sistatur in aliquo fine propter se intento, non poterit tota collectio propter se appeti, quia neque ratione omnium, vel singulorum, quæ in illa sunt, cum multa ac ferè omnia propter aliud appetantur, nec ratione alicuius, nisi aliquid admittatur propter se intentum: necessarid igitur hoc admittendum est.

Dicitur fortasse, illam collectionem nec propter se appeti, nec propter aliud, quia non tota per modum vnus intenditur, sed per partes (vt ita dicam) id est, amando singula ex contentis in illa collectione: atq; ita dicitur, solum appeti amando vnum propter aliud. Vnde etiam concedetur, quod licet collectio eorum, quæ amantur vnum propter aliud, semper sit finita, quia procedendo ab vno in aliud non potest in infinitum petransiri: nihilominus fines appetibiles in illa serie non sunt finiti, sed in in finitum procedunt, & ita non sistit in aliquo vltimo & propter se appetibili.

Sed contra hoc euidenter procedunt rationes Aristotelis. Prima, quia hoc modo nunquam posset inchoari intentio, nam hæc inchoanda est ab aliquo, quod sit primum in intentione: hoc autem nullum esse potest, si illo modo in infinitum proceditur. Nam vel illud, quod est primum in intentione, amatur propter se, & sic cessat processus, vel amatur propter aliud, & sic non potest esse illud primum in intentione, sed illud aliud propter quod amatur: ergo si semper proceditur ab vno amato propter aliud, in illud aliud propter quod amatur, nunquam dari potest primum in intentione: ergo nec dabitur prima intentio: ergo nunquam poterit intentio inchoari, quia non inchoatur, nisi ab aliqua prima.

Secundo ratio (& ferè in eandem redit) quia sic tollitur causalitas finalis. Patet sequela, nam finis intermedius non causat, nisi in virtute prioris, & dependenter ab illo, vt precedenti etiam disputatione declaratum & probatum est: ergo si in infinitum proceditur ab vno in alium priorem, & nunquam peruenitur ad finem primum in intentione, non poterunt omnes intermedij quicquam causare, cum omnes pendeant ab illo primo, & ille nunquam causat, vel non sit: necessarid ergo veniendum est ad aliquem, qui sit primus in causando in hoc ordine, quem nunc vltimum vocamus in executione, quia in progressu mediorum illic sistit inquisitio. Et declaratur hæc ratio, ne quis putet in ea peti principiu supponendo dari primum finem, non enim suppo-

nitur, sed probatur esse necessarium, si futura est causalitas finalis. Declaratur autem ferè argumento in principio facto, nam sumo totam seriem finium collectione, vel illa est depedens in causando finaliter ab alio fine, & hoc est impossibile, alias iam non sumeretur tota collectio: & præterea, quia iam tota illa non posset causare, nisi innixa alteri, à quo pendere dicitur: de quo eadem redit questio, nam si ille finis dicatur esse independens, ille est vltimus, quem inquirimus: dependens autem poni non potest, alias comprehensus esset in priori collectione. Si autem tota collectio est independens in causando finaliter, necesse est intra illam esse aliquem finem independentem ab alio priori in causando finaliter impossibile est enim omnia contenta in collectione esse dependentia, & totam collectionem esse independentem: & eadem ratione impossibile est inchoari causalitatem, nisi in collectione causarum subordinatarum aliqua sit indepēdens. Quem discursum latius prosequemur infra in causis efficientibus, demonstrando Deum esse.

Tertia ratio Aristotelis & optima, est, quia dum dicitur omne medium appeti propter aliud, & nunquam perueniri ad aliquod propter se amabile, destruitur ratio boni, quod per se constat esse absurdissimum. Sequela patet, quia bonū vtile ad aliud, solum est bonum secundum quid, & solum sit appetibile ratione alterius, ad quod est vtile: ablato autem eo, quod est tale simpliciter, necesse est tolli illud, quod solum est tale secundum quid, præsertim cum solum sit tale per habitudinē ad alia. Ablato ergo fine propter se appetibili, aufertur bonum simpliciter, quod est per se bonum, & consequenter etiam aufertur bonum secundum quid, quia iam non habet vnde sit bonum, neq; vnde reddatur appetibile. Vnde aperta est repugnantia, dicere vnū esse appetibile propter aliud, & hoc deinceps propter aliud, nullo existente appetibile propter se. Alias rationes habet Aristot. tum citato loco, tum 1. Ethic. c. 2. sed hæc sufficiunt, nam res etiam est satis clara.

Resolutio de vltimo fine simpliciter.

Dico secundò: etiam datur aliquis finis vltimus simpliciter respectu omnium rerum, & particularium finium, & coordinationum eorum, qui est ipsemet Deus. Hæc assertio in doctrina fidei est certa, quam tradidit D. Thom. 1. p. quæst. 4. artic. 4. & 103. artic. 2. & cum eo ceteri Theologi ex illo Prouerb. 16. *Omnia propter semetipsum operatus est Dominus.* & Apocal. 21. & 22. *Ego sum & c.* Idemque tradiderunt Sancti Patres: præsertim Dionysius c. 10. de diuin. nomi. & D. August. lib. 1. de doctrin. Christi. cap. 23. & libro 19. de Ciuitat. à principio: & ex Philosophis id attigit Aristot. 12. Metaph. c. 10. & lib. de mundo ad Alexan. & Plato in Timæo, & lib. 4. de legib. & Trifmegistus in Pimandro.

Difficultas autem est, an possit euidenti ratione demonstrari, hunc finem vltimum esse vnum respectu rerum omnium. Nam ex his demonstrationibus, quibus probatur non dari processum in infinitum in finibus, non potest satis concludi: dari hoc modo aliquem finem vltimum vniuersalem, seu communem, in quem omnia referantur, & ipse non in alium, nam vnaquæq; res potest in suum finem proprium vltimate tendere, & ita in nulla serie dabitur processus in infinitum in finibus, etiam si nullus detur finis vltimus communis omnibus.

Respondetur, aliud esse querere, an detur aliquis finis vltimus communis, in quem omnia ordinentur, aliud vero, an res omnes & singulæ illum finem intendant ac quærant. De hoc posteriori puncto dicemus in secl. sequenti, nunc solum de priori sensu agimus. Et in eo dicimus, esse euidenter ratione naturali dari vnum finem vltimum rerum omnium: idq; colligi ex illo principio, quod non datur progressus

Aaa 4 in in-

VIII.

IX.

Prouerb. 16.

X.

XI.

in infinitum in finibus adiunctis aliis duobus supra etiam demonstratis, nimirum, dari vnum principium primum effectuum rerum omnium, & illud operari propter finem. Ex quibus ita concluditur ratio. Primum principium efficiens rerum omnium propter aliquem finem illas produxit, conseruat accegit, & in eius intentione non datur processus in infinitum: ergo propter aliquem finem vltimum hæc omnia operatur: ille ergo finis vltimus, quem primum agens intendit, est vnus, & consequenter est finis vltimus simpliciter rerum omnium. Probatur hæc vltima consequentia, cætera enim clara sunt. Quia non potest Deus plures vltimos fines, & suæ intentioni adequatos in suis operibus intendere, nam etiam homo non potest hoc modo plures fines vltimos intendere, vt 1.2. quæst. 1. artic. 5. demonstratur: multo ergo minus Deus. Quia intendere plures fines non ad perfectionem, sed ad imperfectionem potius pertinet.

XII.

Dices, esse longe diuersam rationem de homine, & de Deo, nam homo intendit finem vltimum vt finem suum, in quo suam beatitudinem & sufficientiam bonorum omnium collocat: & ideo fieri non potest, vt homo simul intendat duos vltimos fines completos, nam si neutrum sine altero sibi sufficere existimat, neuter est finis vltimus completus: si autem vnum ex illis amat vt sufficientem, alter non potest habere rationem finis vltimi. At vero Deus dum operatur propter vltimum finem, non operatur propter vltimum finem suum, sed earum rerum, quas creat, nam in superioribus est ostensum, esse differentiam inter voluntatem creatam & diuinam, quod in voluntate creata actus ipse voluntatis ordinatur, vt ad finem ad obiectum quod amat: in voluntate autem diuina minimè: sed vna res volita ordinatur in aliam vt in finem. Sicigitur non repugnat Deum intendere plures vltimos fines earum rerum, quas extra se vult & operatur, quia respectu diuersarum rerum nihil repugnat dari diuersa bona, in quibus earum vltima perfectio, & quasi felicitas consistat. Sicut possunt plures homines, plures fines vltimos intendere, licet vnus non possit. Nam ita se habet Deus intendendo pluribus rebus fines earum. Vnde confirmatur, nam res, quarum Deus fines intendit, sunt diuersarum rationum & naturarum: ergo habere etiam possunt varios fines vltimos sibi proportionatos: ergo & Deus potest illos fines vt plures sunt, variis rebus intendere.

XIII.

Dicit aliquis: Deum non intendere rerum varietatem & distinctionem, nisi in ordine ad aliquid vnum, v.g. complementum vniuersi, vel aliquid simile: & ideo necessarium esse, vt in procreatione rerum quantumuis distinctarum vnum finem vltimum intendat. Sed hoc non satisfacit. Primum, quia non est adeo evidens Deum intendere res omnes creatas ad vnus compositionem vel complementum, nam licet in corporalibus ita appareat, de spiritualibus non ita potest ratione probari, maxime, si spiritualia cum corporalibus comparentur. Et præcipue, si Deus plures mundos produxisset, prout potuit. Secundò, illud non satis est, vt omnia dicantur habere vnum finem vltimum simpliciter, tum quia ipsa vnitas & constitutio vniuersi est quid valde imperfectum, vt ad illud dicantur omnia, sicut ad finem vltimum ordinari, tum etiam, quia ipse ordo rerum vniuersi ordinatur ad singularum rerum, vel specierum conseruationem, & omnia corporalia ordinantur aliquo modo ad hominem, vt etiam Aristoteles agnouit 1. Polit. cap. 5.

XIV.

Qua propter non potest aliter tota hæc demonstratio concludi, nisi demonstrando vltimam partem conclusionis, nimirum hunc vltimum finem, quem primum efficiens intendit in suis actionibus non posse esse aliquid aliud à se ipso, nā hinc euidenter sequitur res omnes procreatas, quantumuis inter se di-

uersas, sicut vniuntur in vno primo principio, ita etiam vniiri in vno vltimo fine: etiam si fingamus aliquas earum ita esse constitutas, vt inter se vna ad alteram, nec plures ad vnā aliquam extra Deum ordinentur. Prima autem propositio assumpta probatur, quia id, quod est vnicuique agenti finis potissimum suarum actionum, est illi optimum & maximum bonum, præsertim si ordinata sit, & recta intentio, vt docuit Aristot. 1. Ethic. c. 7. sed primò agenti nihil est optimum & maximum bonum, nisi eius intrinseca bonitas: ergo respectu illius nihil potest esse vltimus finis actionum & effectuum eius, nisi ipsemet ratione suæ bonitatis, vltimus enim finis est potissimum in omni intentione & actione. Præterea, quia ratio causæ finalis perfecta est, & de se pertinet ad perfectionem simpliciter: ergo conuenit Deo in summo gradu perfectionis, tum quia omnis perfectio simpliciter, est in Deo in summo gradu, tum etiam, quia cum bonitas sit ratio causandi finaliter, & Deus sit summum bonum, necesse est, vt rationem & perfectionem finalis causæ in summo habeat. Sicut autem summa perfectio in ordine efficientium est, quod sit primum & vniuersalissimum, ita in ordine finium, quod sit vltimus & vniuersalissimus: ergo talis perfectio necessario tribuenda est Deo. Præterea omne agens in quantum agens, operatur aliquo modo propter seipsum, atque ita est finis suarum actionum: ergo & primum agens omnia operatur propter se: ergo est finis omnium, cum omnia sint ex actione & effectione eius: non est autem finis non vltimus, nam is semper est in suo ordine imperfectus: ergo est finis vltimus. Tādē huc tendit illud axioma, quod ordo finium est iuxta ordinem agentium, nam agens quò perfectius vel vniuersalius, eò intendit perfectiorem vel vniuersaliorem finem: Deus autem est perfectissimus & vniuersalissimus agens: ergo intendit perfectissimum & vniuersalissimum finem. Legatur D. Tho. 3. cont. Gent. c. 17. & 18.

Ad obiectionem ergo superius factam respondeatur, quamuis Deus non agat propter se vt propter finem suum, sed suorum effectuum vel actionum, nihilominus non posse habere, nisi vnum finem vltimum omnium earum, non quia illum finem querat, vt fatetur, & in eo habeat sufficientiam bonorum omnium, sed potius, quia supponitur habens in se sufficientiam bonorum omnium, & summam bonitatem ac perfectionem, à qua sola primò mouetur, seu inuitari potuit, vt aliis beneficeret propter seipsum Vnde licet verū sit, ex ipsius rebus, quas creat, quasdam ordinare ad alias vt ad fines, vel potius omnes ita inter se connectere, vt aliæ aliis vicissim deseruiant, atque hoc modo sub ipso Deo assignari possint alij fines communes vel vniuersales, ad quos singulæ creaturæ, præter priuatos fines, ordinantur ab ipsomet creatore, & præsertim ad ordinem, vel pulchritudinem vniuersi, tamen simpliciter nullus extra Deum potest dici finis vltimus, in quem diuina intentio, seu actio tendit. Adeo vt dixerit D. Thom. q. 3. de potentia, artic. 15. ad 14. ipsam etiam communicationem diuinæ bonitatis non esse finem vltimum, sed ipsammet diuinam bonitatem, quia communicatio bonitatis diuinæ, quid creatum est, vnde ipsa etiam refertur in bonitatem increatam, ex cuius amore Deus se communicare voluit, non quia ei sit commodum aut vtile, sed quia ipsum deceat, sitque suæ bonitati consentaneum. Addit vero ibidem D. Thom. Deum non agere ex appetitu finis vltimi, sed ex amore sui, quia non agit ad consequendum finem vltimum, sed ad communicandam bonitatem eius. Quod quidem est verum respectu ipsiusmet D. E. quia, vt sæpe diximus, non agit propter se, vt propter finem suum: tamen respectu creaturarum dici etiam potest, Deum operari ex appetitu finis, id est, appetens, vt creaturæ seipsum, vt finem, consequantur.

Ex quo

Ex quo etiam intelligitur, cū in præcedenti disputatione distinxerimus duplicem finem, obiectiū & formalem, Deum non dici vltimum finem formalem, sed obiectiū creaturarum, vel proprie, vel latē de obiecto loquendo, iuxta ea, quæ dicemus sectione sequenti. Et ratio est, quia finis formalis non est vltimus simpliciter, cum in obiectiū ordinetur, vt supra ostensum est. Item, quia licet Deus sit summum bonum, tamen creaturæ non assequuntur illud, nisi quatenus aliquo modo illud participant: vnde affectio illius boni summi, quæ finis formalis dicitur, semper est aliquid creatum. Vnde obiter soluitur quædam obiectio supra facta, nimirum, quomodo tanta rerum ac naturarum varietas possit ad eundem vltimum finem ordinari, ratio enim est, quia ille non est finis vt affectio, sed vt bonum affectum, res autem diuersæ habent diuersitatem in modo assequendi finem illum, quamuis in eodem fine vltimo conueniant, sicut conueniunt in eodem primo principio, differunt tamen in modo, aut gradu emanationis ab ipso.

Tandem intelligitur ex dictis, quod licet respectu creaturarum Deus sit finis vltimus obiectiū, cuius gratia vel creatæ sunt, vel ipse operantur, tamen respectu actionis ipsius Dei est vltimus finis Cui, nam illi creantur vel aguntur omnia, vel potius sibi met creat & efficit omnia. Omne enim agens habet rationem finis cui respectu suæ actionis, siue per eam quærat commoditatem suam, vt communiter agunt agentia creata, vel tantum communicationem & manifestationem suæ bonitatis, vt Deus.

SECTIO II.

Vtrum finis vltimus per se ac proprie concurrat cum omnibus finibus proximis ad finaliter causandum, & consequenter, ad omnia agentia in omnibus actionibus suis finem vltimum intendant.

Vastio hæc intelligenda est de vltimo fine simpliciter seu vniuersali, nam de illo, qui tantum est vltimus in aliqua serie, iam supra ostendimus ipsum esse, qui immediate influit finaliter in omnes effectus, vel actiones ad illam seriem per se pertinentes. Imò diximus huiusmodi finem esse totam rationem causandi, ita vt media vel fines intermedij nullam propriam causalitatem finalem habeant, nisi quatenus substantiant, vel quasi informantur ab hoc fine. De fine vero vltimo simpliciter est specialis quæstio, an influat cum omnibus finibus particularibus ad causalitates eorum per se & immediate, per modum causæ vniuersalis in eo genere, ad eum modum, quo prima causa efficiens in genere efficientis causæ concurrat per se & immediate cum omnibus causis efficientibus particularibus.

Argumenta in partem affirmantem.

I. Evidetur quidem omnino ita esse dicendum: primo, quia ratio causæ finalis tam perfecte & vniuersè conuenit Deo in suo genere, sicut ratio efficientis in suo: ergo, sicut ratio primi efficientis ita conuenit Deo, vt omnia ab ipso pendeant per se, & immediate in causando efficienter, ita ratio primi seu vltimi finis conuenit Deo cum hac perfectione & vniuersalitate, vt ab ipso in causando pendeant per se & immediate omnes particulares fines. Nec sciat est si quis dicat causalitates particularium finium pendere quidem immediate à Deo, non tamen in genere finis, sed in genere efficientis, sicut de materiali & formali causa superius diximus: non (inquam)

hoc est satis, quia causalitas materialis & formalis includunt imperfectionem, propter quam à Deo in suo genere exerceri non possint, & ideo cōcursus Dei ad illas causalitates est per efficientiam, at vero causalitas finalis vt sic, formaliter nullam imperfectionem inuoluit, & ideo tam immediate ac per se potest Deo conuenire circa omnem actionem & causalitatem, sicut causalitas effectiua: ergo æque illi conuenit, nam quidquid perfectionis simpliciter in Deo intelligi potest, illi inest. Vnde confirmatur, nam sicut est ordo per se inter causam efficientem proximam, & primam, ita inter finem proximum & vltimum, nam sicut proxime efficiens causa habet entitatem, & vim efficiendi participatam à prima, ac propterea dependentem ab illa, ita finis proximus habet bonitatem, per quam finaliter causat participatam à summa bonitate finis vltimi: ergo æque pendet ab illo quoad causalitatem in suo genere.

Argumenta pro negatiua parte.

III. IN cōtrarium autem est, quia neq; in proprijs agentibus propter finem, vt sunt intellectualia, neq; etiam in inferioribus videtur interuenire per se & immediate huiusmodi influxus vltimi finis in omni finali causalitate. Probatur prior pars, quia in agentibus per intellectum, finis non habet causalitatem, nisi cognitus sit ab eo, qui propter finem operatur, sed hæc agentia operantur propter finem particularem, quando nihil omnino cogitant de fine vltimo vniuersali, ergo tunc finis particularis causat finaliter fine actuali influxu per se ac immediato ipsius finis vltimi in illo genere causæ. Et confirmatur ac declaratur amplius, nā causalitas in genere finis, est per motionem Metaphoricam: ergo vt Deus concurrat immediate per modum vltimi finis, & in genere causæ finalis, necesse est, vt metaphoricè simul moueat, seu vt Metaphorica motio, quæ est à fine particulari, sit etiam immediate ab ipso, vt talis est, hoc autem esse non potest, nisi ipse sit cognitus, vt constat ex supra dictis de Metaphorica motione, ergo. Et sane ipsa experientia hoc satis suadere videtur, nam quando homo mouetur à sanitate vt illam inquirat, nullo modo mouetur immediate à bonitate diuina, de qua nil cogitat, sed de conuenientia sanitatis.

IV. Nec refert, si quis dicat, sanitatem non mouere, nisi quatenus habet bonitatem participatam à diuina bonitate: nam hoc perinde est ac si dicatur, remotè provenire illam motionē à bonitate per essentiam quatenus ab illa deriuata est aliqua bonitas in sanitate, non tamē quod ipsamet bonitas per essentiam, immediate ac per se etiam concurrat. Sicut etiam calor non calefacit, nisi per virtutem agendi participatam à virtute effectiua per essentiam, quæ est in Deo: ex vi tamē huius participationis seu emanationis illius effectus à tali virtute participata, non est immediate à Deo, sed remotè, & ideo necesse est, quod per ipsam virtutem increatam Deus immediate influat, vt habet proprium influxum primæ causæ efficientis: hunc autem modum influxus non habet in genere finis, vt probare v. detur ratio facta.

V. Atq; hinc à fortiori probatur altera pars de inferioribus agentibus, nam bruta eo modo, quo per cognitionem metaphoricè mouentur, nullo modo dici possunt immediate moueri ab ipsa bonitate vltimi finis, quā multò minus possunt cognoscere. Inferiora autem agentia naturalia solum dicuntur operari propter finem, quatenus in suos fines tendunt, aut diriguntur, illa autem non tendunt immediate in bonitatē vltimi finis, sed solum in talem formam, aut terminum actionis suæ. Quod vero dici solet, hæc agentia intendere assimilari vltimo fini in communicanda sua perfectione, metaphoricè potius quam proprie dictum videtur, atq; ita nihil deseruit ad explicandam immediatā causalitatē vltimi finis circa has

has actiones. Assumptum patet, tum quia hæc agentia per se non intendunt similitudinem, ut relata ad bonitatem Dei, sed solum intendunt fundamentum illius similitudinis, quod non est aliquid, præter bonum illud creatum, quod est in eorum actionibus, tum etiam, quia in sua communicatione, regulariter loquendo, non intendunt se communicare propter solam communicationem (ut sic dicam) sed propter aliquod commodum, vel perfectionem suam, scilicet, ut conferrent suam speciem, vel, ut se perficerent: signum ergo est, in sua communicatione non intendere proprie ac formaliter assimilationem ad communicationem Dei.

Varie sententia.

VI.

IN hac re inuenio frequenter à Theologis dictum, Deum esse finem ultimum creaturarum omnium, ita ut omnes in actionibus suis illum assequi intendant, vnaquæque iuxta captum suum. Ita docet latè D. Thomas 3. contr. Gent. cap. 18. & 19. 20. & 21. & 1. 2. quæst. 1. artic. 67. & 8. & in ea doctrina reliqui omnes consentiunt. Nullus tamen, quod ego viderim, satis declarat propriam dependentiam finium proximorum ab ultimo in causando intra proprium genus, neque modum influxus, quem ultimus finis habet simul cum proximis seu particularibus. Quin potius ita tandem declarant illam rationem ultimi finis, ut solum remotum concursus ad motiones proximorum finium ei tribuere videantur. Nam de agente à proposito homine, verbi gratia, dicunt, solum operari propter finem ultimum in omnibus actionibus suis, quia operatur propter bonum aliquod, quod non habet vim mouendi finaliter, nisi quatenus est quædam participatio summi boni, de inferioribus vero agentibus dicunt, solum intendere ultimum finem, in quantum intendunt aliquam representationem seu participationem bonitatis eius, per quæ omnia nõ declaratur, nisi remota causalitas ultimi finis, ut inter obiciendum probatum videtur. Consecra vero lib. 5. Meta c. 2. q. 12. cum sentiat Deum per se & immediatè concurrere cum omnibus causis ad earum causalitates, & cum vnaquaque per proprium concursus ad suum genus pertinentem, hanc suam sententiam specialiter solum ibi conatur probare de materiali & formali, nam de finali supponit tam esse certum & receptum dogma, sicut de efficiente, de qua iam ipse disputauerat. Omnis autem causa materiali & formali, de quibus supra dictum est, & ad rem præsentem non spectat, de finali expressè ibi docet sect. 5. concurrere immediatè cum finibus proximis ad causalitates eorum, ex illa generali ratione, quod sunt causæ essentialiter subordinatæ in eodem genere, modum autem illius immediati concursus non declarat, sed affirmat solum.

Questionis resolutio.

VII.

Mhi autem hæc res ita explicanda videtur, ut finium causalitates per proportionem ad agentia declaremus, nam, ut sæpe dictum est, causalitas finis optimè intelligitur per respectum ad agens ut agens est, seu ad actionem agentis. Est ergo considerandū, quod supra tradidimus, omnes actiones secundorum agentium esse etiam actiones Dei, nam ea potissimū ratione dicitur Deus ad omnes illas concurrere per se & immediatè ut prima causa efficiens. Ex quo infertur, illas actiones esse propter finem, atque adeo esse causatas ab aliquo fine, non solum ut sunt ab agentibus proximis, sed etiam, ac multò magis ut sunt à primo agente. Quia primum agens, sicut in omni actione sua operatur per intellectum & voluntatem, ita in omni sua actione operatur propter finem longe excellentiori modo quam quodlibet aliud agens: atq; ita omnis actio quatenus extra Deum est trans-

iens, & à Deo immediatè manat, causata est ab aliquo fine, ab ipso etiam Deo intento.

Dico iam primò: Deus ut ultimus finis immediate & per se influit in omnem actionem creaturæ quatenus ab ipso Deo est, atq; hoc saltem modo immediatè ac per se concurrat causando finaliter eū omni fine proximo. Probatur prima pars, nam omnis actio agentis creati est immediatè à Deo propter finem operante: ergo est à Deo ut ab ultimo fine: ergo Deus ut ultimus finis causat in suo genere immediatè illam actionem. Antecedens probatum est: prima vero consequentia probatur, quia Deus non agit propter finem, nisi agendo propter se ut propter ultimum finem, quia ut supra probatum est, non potest per se primo moueri seu inclinari ad agendum ab aliqua extrinseca bonitate, sed à propria.

Dices: Nonne potest Deus moueri ab aliqua bonitate creata, ut aliam conferat vel efficiat? Sic enim propter bonitatem meriti mouetur ad dandum premium, & quia promissum, mouetur ad implendum promissum, atque hoc modo exercet Deus actum fidelitatis, vel iustitiæ, aut misericordiæ, &c. propter vniuersiufq; honestatem, ergo etiam operatur Deus propter aliquem finem proximum creatum: ergo non est certa & formalis prædicta illatio.

Alioquin non audent concedere antecedens illud, quia videtur esse præter diuinam perfectionem aliquid velle propter finem creatum. Tamen cum Deum agere propter finem, non sit agere propter finem suum, sed propter finem, ad quem ordinat eam rem quam efficit, non est inconueniens ut proximè aliquid efficiat propter aliquem finem creatum, quia hoc nihil aliud est, quam vnam creaturam ordinare in aliam, ut in finem proximum, quod est ordinatissimum & absq; vlla imperfectione. Atque hoc modo res singulas Deus ordinavit ad pulchritudinem vniuersi, & herbas & animalia condidit propter hominem, &c. Et eadem ratione, quia creaturæ non sunt bonæ formaliter bonitate diuina, sed propria, ut supra dictum est, ita vult Deus creaturas propter suam mer bonitatem, ut tamen vniuersi vellent bonitatem, vel perfectionem illi propriam, & hoc modo vult Deus homini gratiam, ut est perfectio ipsius hominis, vnde proximè vult illam propter commodum, vel utilitatem ipsius hominis. Atque hoc modo, licet comparatione suæ bonitatis velit Deus omnes creaturas ut media ad sui manifestationem & communicationem, tamen comparando vnam creaturam ad aliam, vult vnam ut finem proximum alterius.

Nihilominus tamen necesse est, ut in omni actione & operatione, propter finem Deus propter se, ut propter ultimum finem operetur. Tum quia semper operatur propter finem perfectissimo modo, & ideo simplicissimo & eminentissimo actu omnia reducit vsq; ad supremam causam, refertq; in seipsum tanquam in ultimum finem. Tum etiam, quia diuina bonitas ita est ipsi Deo vniuersalis ratio volendi omnem aliam bonitatem vel finem creatum, ut in relatione, vel habitudine ad illam nihil sit amabile Deo extra ipsum Deum. Nam si per bonitates creatas non communicaretur, repræsentaretur, vel ostenderetur diuina bonitas, non esset cur ab ipso Deo amarentur. Tamen, quia id, quo creatura repræsentat, & participat diuinam bonitatem, est aliquid secundum se, & propter se amabile respectu appetitus creati, ideo non repugnat, quod simul velit Deus vnam creaturam ut finem alterius, & ut aliquid ordinatum ad se ut ad finem ultimum. Hic ergo respectus non est separabilis à volitione Dei, ut ad creaturam terminatur, & ideo optimè infertur, si Deus aliquid propter finem operatur, etiā operari illud propter se ut propter ultimum finem, actualiter & perfectissime intentum.

Iam vero facilis est ad probandum altera conclusio, nimirum, finem ultimum immediatè ac per se influere

influeret eum quocumque fine proximo ad omnem actionem creaturæ, quia finis immediate influit suo modo in eam actionem, quæ ex formali & directa intentione agentis propter illum fit, nam causalitas finalis, præsertim circa actiones transientes, solum consistit hac dependentia, quæ actio habet ab agente sic ordinante illam in finem, sed offensum est omnem actionem creaturæ, saltem quatenus est à primo agente, fieri necessario cum hac actuali relatione, seu ordinatione in vltimum finem: ergo omnis huiusmodi actio causatur immediate ac per se ab vltimo fine in suo genere.

Dices, non posse hoc in vniuersum verum esse, nam licet in actionibus merè naturalibus, & in liberis hominibus videatur possibile & sine inconuenienti, tamen in actionibus liberis & peccaminosis videtur hoc & indecens & impossibile. Primum patet, quia indecens est Deum has actiones velle, ergo multò magis velle illas propter seipsum. Secundum patet, quia illæ actiones sunt intrinsece repugnantes summæ Dei bonitati: quomodo ergo possunt in summum bonum, vt in finem vltimum referri? Respondetur in primis, totum argumentum concedi posse & debere de actionibus peccaminosis, vt peccaminosæ sunt, nam in rigore de eis tantum vt sic procedit obiectio, nam vt sic repugnant diuinæ bonitati: & de illis vt sic fatemur, non esse à Deo vt ab vltimo fine, neque id esse incommodum, quia etiam vt sic non sunt à Deo vt à primo agente, quia vt sic non sunt actiones, sed defectus actionis. Vnde vltius additur, has actiones quantumuis peccaminosas respectu causæ secundæ, vt actiones sunt, esse etiam actiones ipsius Dei, & vt sic esse per se & immediate ex fine vltimo, & propter finem vltimum, nam vt sic nullum defectum, vel malitiam includit, ratione cuius repugnet summæ bonitati finis vltimi. Et quamuis Deus efficiat & absolute non velit illas, propter respectum, quem absolute sumptæ habent ad causam secundam, cum quo, & ex quo habent concomitantem malitiam, tamen vult ad illas concurrere, & ita vult illas quatenus actiones suæ sunt, & hoc modo ordinat illas in se vt in finem vltimum, quia in illis sub hac ratione spectatis relictæ maxime bonitas Dei, quæ ad omnia se diffundit, quatenus aliquid boni habent, & potens est ita influere in bonitatem, vt quamuis illi sit coniuncta malitia, illam non attingat, neque ipsi illa ratione imputanda sit. In quo etiam manifestat omnipotentiam, & sapientiam suam, imò & quodammodo iustitiam, vel quia iure suo vitur offerendo concursum suum etiam illis, qui illo abusi sunt, vel quia vnicuique principio dat concursum ei naturaliter debitum, & vnumquodque secundum suum modum agere finit. Sic igitur nulla est actio creaturæ causata à fine proximo, quæ non sit simul causata per se & immediate à fine vltimo, saltem respectu primi agentis. Legatur D. Thom. 3. cont. Gent. c. 17. præsertim ratione 6. nam ibi virtute continet totam doctrinam huius assertionis.

Dico secundò: Actio creaturæ vt est ab ipsa creatura propter finem, non semper causatur immediate ac per se à fine vltimo formaliter & secundum suam propriam bonitatem, sed ad summum virtualiter, seu implicite: atque in hoc sensu potest cum debita proportionem dici, finem vltimum ad has actiones vt sic non concurrere semper immediate immediatione suppositi, sed tantum virtutis. Hanc conclusionem satis, vt opinor, probant rationes suprà positæ posteriori loco, cum ijs etiam, quæ adduximus referendo communem doctrinam D. Thom. & aliorum. Et quidem de agentibus naturalibus vel irrationalibus, nulla potest esse dubitandi ratio, quia hæc non operantur propter finem, in quem ipsa dirigat actiones suas: ergo multò minus possunt operari propter finem vltimum. Deinde, qua ratione dicuntur metaphorice intendere finem, quatenus per naturalem

inclinationem, vel appetitum in aliquid certum ac determinatum tendunt, re vera non tendunt proprie ac formaliter in Deum, sed in aliquid creatum sibi ipsis commodum vel proportionatum, atque ita solum virtualiter, & quasi interpretatiue tendunt in Deum. Denique, si considerentur quatenus per extrinsecam denominationem dicuntur dirigi in finem à suo auctore & cooperatore Deo, sic quidem dici possunt tendere in ipsum finem vltimum formaliter intentum, tamen illa directio & ordinatio in finem iam est ab ipso primo agente, à quo solo finis ille intenditur.

De agentibus vero à proposito non oportet, vt eorum actiones nunquam sint per se ac immediate ab vltimo fine, etiam quatenus sunt propter finem ex directione & intentione talium agentium. Sæpe enim ita esse possunt, nimirum, quando hæc agentia ipsum finem vltimum in se considerant, & in eum referunt omnes actiones, & priuatas intentiones suas: quod facere possunt, quia per intellectum & voluntatem possunt obiectiue attingere finem vltimum in se ipso, quod non possunt inferiora agentia. Diximus autem non semper actiones horum agentium, quatenus ab ipsis sunt propter finem, causari finaliter per se & immediate ab vltimo fine immediatione suppositi, id est, per seipsum, & per bonitatem suam finaliter influentem in talem actionem, & hoc sensu satis probatur assertio illa ratione suprà posita, quia finis vltimus in seipso cogitatus non semper mouet hæc agentia, quando propter aliquem finem particularem operantur. Virtualiter autem dici potest vltimus finis mouere semper huiusmodi agentia, quia semper mouentur ab aliquo bono, vel sub ratione alicuius boni, quod in quantum est quædam participatio summi boni, censetur in virtute illius mouere, & econuerso qui tendit in illud bonum, virtute censetur tendere in vltimum finem, quia appetendo (vt sic dicam) partem boni, virtute censetur magis amare totius boni complementum, quem sensum declarauit D. Thom. in 4. d. 49. quæst. 1. artic. 3. quæst. 4. & in eodem loquitur 1. p. q. 69. artic. 2. & 1. 2. quæst. 1. artic. 6. vbi in solutione ad tertium ait, quod virtus primæ intentionis respectu vltimi finis mouet in quolibet appetitu cuiuscunque rei, etiam si de vltimo fine actu non cogitur. Lege Aristot. 1. Ethic. c. 4. & 7. & 1. Rhetoric. cap. 5. August. 10. confess. cap. 20. & 21. & lib. 1. de Trinit. cap. 6.

Inciendis quæstionibus brevis resolutio.

Hic vero insinuabat se statim quæstio, an in his agentibus necessarium semper sit vt intentio vltimi finis propria & elicitæ & terminata ad ipsum vltimum finem in se propositum sub ratione summi, aut completi, vel communis boni, debeat necessario antecedere ad intentiones particularium finium. Nonnulli enim Theologi sentire videntur, necessarium esse, vt talis intentio quasi vniuersalis præcedat saltem aliquando, vel semel in vita, vt alix intentiones finium particularium in virtute illius haberi possint. Sed hæc quæstio Theologorum est propria, & tractari solet in citatis locis D. Thomæ. Mihi que videtur certa sententia, quæ negat talem intentionem esse necessariam, quia nec ex parte intellectus est aliquid, quod necessitet ad cogitandum prius de illo obiecto, nec ex parte voluntatis est necessaria illa intentio, vt velle possit bona particularia sibi proposita vt per se amabilia, cum in illis obiectis sit sufficiens ratio ad tendendum in illa propter eorum bonitatem. Imò etiam, si illa vniuersalis intentio præcedat, tamen si postea neque in memoria, neque in aliquo affectu aut habitu manet, nihil deseruire potest ad subsequentes actus. Vide Scotum in 1. d. 1. q. 4. & in 4. d. 49. quæstio. 3. & ibi Palud. Maior. Capreol. & alios.

Satisfit

XV.

XVI.

Satisfit rationibus dubitandi initio posit.

XVII.

Argumenta priori loco posita in principio, confirmant priorem conclusionem nostram: non tamen obstant posteriori, quia non est de ratione primæ causæ, ut influat in actionem causæ secundæ, nisi cum debita proportionem: neque etiam oportet, ut causalitas causæ primæ & secundæ, formaliter ac præcisè sumptæ dicant eandem habitudinem, quam in re, prout sunt in effectu non distinguantur. Sic igitur ad subordinationem finis proximi & ultimi satis est, ut ille ab hoc pendeat in causando in suo genere, & quod hic non possit causare, nisi causante illo: non tamen necesse est, ut respectu eiusdem agentis uterque finis causet, sed solum respectu eiusdem effectus vel actionis. Quin potius finis proximus causat respectu proximi agentis, & actionis, quæ in illo, vel ab illo est: finis autem ultimus non causat respectu ipsius primi agentis, sed respectu effectus vel actionis, prout ab ipso manat. Argumenta autem posteriori loco in contrarium posita nihil obstant priori conclusioni, ut per se satis constat: confirmant autem posteriorem, ut declaratum est.

DISPUTATIO XXV.

De causa Exemplari.

Vamuis Aristoteles, multorum sententiâ, nihil omnino de causa exemplari dixerit: aliis autem ad summum eam nominasse videatur simul cum formalis: nobis tamen ad huius materiæ complementum necessaria visa est peculiaris de illa disputatio, tum quod iucunda & vtilem materiam contineat: tum etiam, quod vel probabile sit proprium & peculiarem modum causandi habere, vel necesse sit reductionem eius ad aliquod genus causæ declarare. Dicemus ergo prius quid sit exemplar, deinde eius influxum seu causalitatem explicabimus. Quod vero ad nomen attinet, suppono exemplar idem hoc loco significare, quod apud Theologos *idea*: quod nomen licet Græcum sit, à Latinis etiam usurpatur, primumque illius auctorē Platonem fuisse testes sunt Cicero lib. 1. Tuscul. q. Seneca epist. 66. & August. lib. 83. q. in 46. ubi ait ideas posse Latine dici formas vel species: imò & principales seu originales formas appellat: agit enim præcipue de ideis diuinis, quib. per antonomasiam ideæ nomen applicatum est, ut ex eodem sumere licet lib. 12. de Ciuit. c. 25. Nos autem generalius hanc vocem sumimus, & indifferenter vocibus exemplaris & ideæ utemur.

SECTIO I.

An sit, quid sit, & ubi sit exemplar.

I.

Vod exemplar aliquid in rebus sit, communis est tum Philosophorum, tum Theologorum consensus, ut patet ex Platon. in Timæo, & Socrate, qui (ut testis est Eusebius lib. 11. de præpar. cap. 11.) ante Platonem de ideis disputauit, & ex Cicero, ac Seneca locis citatis, Dionys. Iustino & Nazianzeno locis infra citandis. Et Augustinus citatis locis, præsertim dicta quæ lib. 46. ait antiquos: tantum vim in ideis posuisse, ut nisi eis intellectus sapiens nemo esse posset. Cui consonat, quod Clemens Alex. lib. 4. Stromat. sub finem ait: Merito Plato quoque, cum, qui ideas contemplantur, dixit victurum esse Deum inter homines. Addit item August. li. 1. Retract. c. 3. Mundum intelligibilem, quem posuit Plato, esse rationem sempiternam, atque immutabilem, quia fecit Deus sensibilem mundum. Quam

qui esse negat, sequitur ut dicat, Deum irrationalibus facile quæ fecit. Tam certum ergo existimat Augustinus, esse ideas, quæ idem sunt, quod rationes intelligibiles rerum faciendarum, ac est certum Deum non sine scientia & ratione creasse mundum. Et hoc ipsum est, quod dixit Boet. lib. de Consol. metr. 9.

Tu cuncta superno

Ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse
Mundum mente gerens.

Hoc denique ipsum facile demonstrari potest ex humanis artificibus: concipiunt enim mente formam rei per artem efficiendæ, quæ exemplar appellatur. Et ita dixit Aristot. 7. Metaph. c. 7. corporis sanitatem fieri à sanitate, quæ est in mente.

Oportet autem obseruare duplex solere distinguere exemplar, aliud externum, ut est imago vel scriptura oculis obiecta, quæ imitanda proponitur, de quo intelligi potest illud Exod. 25. *Inspice & fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est.* Aliud esse exemplar internum, quod animo seu mēte formatur. Quam diuisionem Seneca supra indicauit, dicens: Nihil autem referri vtrum fors habeat exemplar, ad quod referat oculos, an intus, quo ibi ipse concepit & posuit. Ego vero existimo, licet forte quoad vocis vltimum exemplar externum proprie & ex prima impositione ita appellatum sit, tamen quoad munus causæ quam nunc explicamus, rationem seu causalitatem exemplaris in interno per se ac proprie reperiri: illud vero externum solum per accidens & remotè adhiberi, ut in seq. sect. latius declarabo, & ideo de interno exemplari præcipue dicendum à nobis est.

Vbi sit exemplar.

Ex his autem facile intelligere licet, in communi sequendo, ubi sit, & quid sit exemplar. Est enim in mente seu intellectu, ideo enim interdum exemplar appellatur. Plato etiam ob eandem causam exemplar mundi intelligibilem mundum appellauit, ut August. supra notauit. Ideo denique Clemens Alex. supra Motem dixit esse locum idearum, & lib. 5. Stromat. non longe à principio dixit, Platonem in Phædone ob hanc causam declarasse veritatem esse ideam. Idea autem (ait) est Dei intelligentia, seu quod à mente diuina intelligitur. Est itaque idea seu exemplar in mēte. Solet autem in communi ita describi: Exemplar est forma, quam effectus imitatur ex intentione agentis, qui determinat sui formam. Ita D. Thom. q. 2. de verit. artic. 1. & fere Seneca supra. Quia vero hæc descriptio communis est externo exemplari, addere possumus esse formam mente conceptam, aut aliquid simile. Per formam autem intelligenda est non intrinseca forma informans, & constituens rem, sed forma concepta & extrinseca effectui, ad cuius imitationem fit effectus ex propria intentione agentis. Quæ vltima particula additur, quia si casu accidat vnā rem fieri similem alteri, non est exemplar, neque etiam si ex sola naturali actione agens effectum, faciat similem sibi, ut iam explicabo.

Hinc vltius colligere licet exemplaria rerum ac formarum naturalium tantum esse in intellectu diuino, quod August. intendit in locis supra citatis. Nam inter causas per intellectum agentes solus Deus potest esse proprie & per se causa naturalium effectuum, præsertim substantiarum, & naturalium formarum, & ideo solus ipse potest habere exemplaria huiusmodi rerum. Nam intellectuales, vel rationales creaturæ, quamuis possint concipere intellectuales formas vere ac proprie representantes naturales effectus, quia tamen virtutem non habent effectricem horum effectuum, ideo non possunt aut illas formas applicare ad opus, aut (quod in idem redit) ab eis dirigi in effectorem rerum, quas representant, & ideo illæ formæ intellectuales in intellectu creato non habent rationem exemplariū. Et hoc est, quod dici solet communiter, exemplar esse formam practicam, quæ opus dirigat, seu ad opus applicetur. Quod fere Theologi